

IJRO ETUVCHI HOKIMIYAT FUNKSIYALARINING NAZARIY-HUQUQIY ASOSLARI TAHLILI

Mamanazarov Solijon Sherzodbek o‘g‘li

TDYU 70420106 – Davlat boshqaruvi

huquqi mutaxassisligi magistranti

Ilmiy rahbar: Axmedshayeva Mavluda Axatovna

TDYU yu.f.d., professor (professorlar kengashi raisi)

Annotatsiya. Maqolada ijro etuvchi hokimiyat funksiyalarining nazariy-huquqiy asoslari tahlil etilgan. Davlat hokimiyatining tarkibiy qismi sifatida ijro etuvchi hokimiyatning mohiyati, vazifalari va huquqiy belgilari ko‘rib chiqilgan. Hokimiyatlar bo‘linishi tamoyili, ijro etuvchi hokimiyatning boshqa hokimiyat tarmoqlari bilan munosabatlari hamda O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida mazkur hokimiyat tarmog‘ining huquqiy maqomi o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: ijro etuvchi hokimiyat, davlat boshqaruvi, hokimiyatlar bo‘linishi, vakolat, Vazirlar Mahkamasi, ma‘muriy huquq.

Аннотация. В статье проанализированы теоретико-правовые основы функций исполнительной власти. Рассмотрены сущность, задачи и правовые признаки исполнительной власти как составной части государственной власти. Изучены принцип разделения властей, взаимоотношения исполнительной власти с другими ветвями власти, а также правовой статус данной ветви власти в законодательстве Республики Узбекистан.

Ключевые слова: исполнительная власть, государственное управление, разделение властей, полномочия, Кабинет Министров, административное право.

Annotation. The article analyzes the theoretical and legal foundations of the functions of the executive branch. It examines the essence, tasks, and legal characteristics of the executive power as an integral part of state authority. The

principle of separation of powers, the interaction of the executive branch with other branches of government, as well as the legal status of this branch within the legislation of the Republic of Uzbekistan are also explored.

Keywords: *executive power, public administration, separation of powers, authority, Cabinet of Ministers, administrative law.*

KIRISH. Zamonaviy demokratik davlatda hokimiyatlar bo‘linishi tamoyili davlat boshqaruvining asosini tashkil etadi. Ushbu tamoyil doirasida ijro etuvchi hokimiyat alohida o‘rin egallaydi: u qonun chiqaruvchi hokimiyat tomonidan qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarni hayotga tatbiq etish, davlat boshqaruvini amalga oshirish hamda fuqarolarga xizmat ko‘rsatish vazifalarini bajaradi.

O‘zbekiston Respublikasida ijro etuvchi hokimiyat tizimi 1992 yilgi Konstitutsiya qabul qilinganidan beri izchil rivojlanib kelmoqda. 2017-2022 yillardagi tub islohotlar davri ijro etuvchi hokimiyat vakolatlarining qayta belgilanishi, davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish hamda ma‘muriy islohotlar bilan bog‘liq yangi normativ asosning shakllanishiga olib keldi. Biroq bu jarayonning nazariy-huquqiy asoslarini chuqur ilmiy tahlil etish zarurati saqlanib qolmoqda.

Tadqiqotning dolzarbligi: ijro etuvchi hokimiyat funksiyalarini nazariy-huquqiy jihatdan tahlil etish davlat boshqaruvi sohasidagi ilmiy bilimlarni boyitish, amaldagi qonunchilikdagi ziddiyatlarni bartaraf etish hamda islohotlarning nazariy asosini mustahkamlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot maqsadi: ijro etuvchi hokimiyat funksiyalarining nazariy asoslari, huquqiy belgilari va tasnifini kompleks tahlil etish hamda O‘zbekiston qonunchiligi kontekstida ularni baholash.

MATERIALLAR VA METODLAR. Tadqiqotda qiyosiy-huquqiy, tarixiy-huquqiy, tizimli tahlil, formal-mantiqiy va induktiv-deduktiv metodlar qo‘llanilgan. Manba sifatida O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023 yil yangilangan tahriri), Ma‘muriy protsessual kodeksi (2021), Vazirlar Mahkamasi to‘g‘risidagi Qonun (2019), xalqaro tajriba — Fransiya, Germaniya, Estoniya davlat boshqaruvi

modellari, shuningdek G'arb va mustaqil davlatlar hamdo'stligi huquqshunos olimlarining ilmiy asarlari o'rganildi.

Tadqiqot davomida G.Jellinek, Ch.Montesquieu, M.Baglai, E.Aliyev, B.Xasanov kabi olimlarning nazariy ishlari hamda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyaviy sudi amaliyoti materiallari tahlil etildi.

NATIJAR VA MUHOKAMA.

2.1. Ijro etuvchi hokimiyat: mohiyat va nazariy asoslar. Ijro etuvchi hokimiyat davlat funksiyalarini amalga oshirishning asosiy mexanizmi sifatida uchta asosiy belgi bilan tavsiflanadi: (1) ijrochilik xususiyati — qonunlarni tatbiq etish; (2) boshqaruv xususiyati — davlat siyosatini amalga oshirish; (3) tashkiliy xususiyati — davlat organlarini boshqarish.

Montesquieu "Qonunlar ruhi haqida" asarida (1748) hokimiyatlar bo'linishi g'oyasini asoslagan bo'lsa, zamonaviy davlat nazariyasi bu g'oyani ancha rivojlantirdi. Bugungi kunda ijro etuvchi hokimiyat faqat qonunlarni ijro etuvchi organ emas, balki siyosatni shakllantiruvchi, boshqaruvchi va xizmat ko'rsatuvchi kuchli tuzilma sifatida qaraladi.

Funksiyalar tasnifi nuqtayi nazaridan ijro etuvchi hokimiyat quyidagi asosiy funksiyalarni amalga oshiradi:

1. Normativ-ijrochilik funksiyasi — qonunlar asosida podqonun hujjatlar qabul qilish;
2. Boshqaruv-tashkiliy funksiyasi — davlat siyosatini amalga oshirish va koordinatsiya;
3. Xizmat ko'rsatish funksiyasi — fuqarolarga davlat xizmatlari taqdim etish;
4. Nazorat funksiyasi — qonunlar ijrosini ta'minlash va monitoring;
5. Tashqi siyosat funksiyasi — xalqaro munosabatlarni amalga oshirish.

2.2 O'zbekiston Respublikasida ijro etuvchi hokimiyatning huquqiy asoslari. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 98-moddasi (2023 yil tahriri)

Prezidentni ijro etuvchi hokimiyatning boshi sifatida belgilaydi. Vazirlar Mahkamasi esa bevosita ijrochilik vakolatlarini amalga oshiruvchi oliy ijro organi hisoblanadi.

2021 yilda qabul qilingan Ma'muriy protsessual kodeksi ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini huquqiy tartibga solishda muhim yangi bosqich bo'ldi. Ushbu kodeks orqali fuqarolar va yuridik shaxslarning ma'muriy organlari qarorlari ustidan sud tartibida shikoyat qilish huquqi mustahkamlandi.

Markaziy va mahalliy ijro etuvchi organlar vakolatlari o'rtasidagi muvozanat masalasi O'zbekistonda hamon dolzarb hisoblanadi. Viloyat, tuman va shahar hokimliklarining huquqiy maqomi Mahalliy davlat hokimiyati to'g'risidagi Qonun bilan belgilangan bo'lsada, amaliyotda markazlashtirish tendentsiyasi saqlanib qolmoqda.

2.3. Xalqaro tajriba va qiyosiy tahlil. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, rivojlangan demokratik davlatlarda ijro etuvchi hokimiyat funksiyalarini amalga oshirishning uchta asosiy modeli mavjud:

Fransuz modelida ijro etuvchi hokimiyat Prezident va Bosh vazir o'rtasida taqsimlangan ("yarim prezidentlik" tizimi). Germaniya modelida Kansler boshchiligidagi Hukumat mutlaq ijrochilik vakolatiga ega, Prezident esa ramziy-vakil funksiyalarini bajaradi. Angliya-Amerika modelida Bosh vazir (AQShda Prezident) ijro etuvchi hokimiyatni to'liq boshqaradi.

O'zbekiston modeli Prezidentning kuchli vakolatlari bilan Vazirlar Mahkamasining operativ boshqaruv funksiyalarini uyg'unlashtiruvchi aralash model sifatida tavsiflanishi mumkin. Bu model o'tish davrining o'ziga xos ehtiyojlarini aks ettiradi, biroq vakolatlar chegarasini aniqlashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

XULOSA. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ijro etuvchi hokimiyat funksiyalarining nazariy-huquqiy asoslari klassik hokimiyatlar bo'linishi nazariyasidan zamonaviy "xizmat ko'rsatuvchi davlat" kontseptsiyasiga qadar kengayib bormoqda. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan konstitutsiyaviy va qonunchilik islohotlari ijro etuvchi hokimiyatning huquqiy bazasini mustahkamladi.

Biroq quyidagi masalalar hal etilishini talab etadi: (1) markaziy va mahalliy ijro organlari vakolatlari chegarasini aniqlashtirish; (2) ijro etuvchi hokimiyat organlarining parlament nazoratini kuchaytirish mexanizmlarini takomillashtirish; (3) fuqarolarga davlat xizmatlari ko'rsatish samaradorligini oshirish. Ushbu yo'nalishlar keyingi tadqiqotlar uchun asosiy ob'ekt bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Ma'muriy protsessual kodeksi. 25.01.2021 yildagi O'RQ-672-son.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi to'g'risida: O'zbekiston Respublikasining Qonuni. 08.01.2019.
4. Montesquieu Ch. De l'esprit des lois. — Paris: Gallimard, 1748/2012.
5. Xasanov B. O'zbekiston davlat va huquq tarixi. — Toshkent: TSUL, 2020.
6. Алиев Э.М. Теория государственного управления. — Москва: Норма, 2019.
7. Mannanova M. Ma'muriy huquq: darslik. — Toshkent: TDYUI, 2021.
8. Peters B.G. The Politics of Bureaucracy. — London: Routledge, 2018.
9. OECD. Government at a Glance 2023. — Paris: OECD Publishing, 2023.
10. Toshmatov N. Davlat hokimiyati organlari tizimi. — Toshkent: Adolat, 2022.